

3917

3918

3919

3920

891-995

2-15

Glee

of. Manuscript

6

891-996 ՀՐԱՏԱՐԵԿՈՒԹԻՒՆ Մ. Յ. ՍԻՄԵՈՆԵԱՆՅԻ

Ե-15

ս.ս.

ՊԱՅՎԱՅ ՄԱՆՈՒԿԸ

ԿԱՄ

ԿԱՊԻԿԱՑԱԾ ԵՐԵՒԱՅ

Ա շ խ ա տ ու ր ի ն

ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՑ ՆԱԶԱՐԵԱՆՅԻ

Առաջին ճատոր 1857 թ. «Հանդէս նոր Հայախօսութիւն»-ից
արտատպուած:

2004

Բարձր ներգործիչ, դու սնուցանում ես
մարդ կութեան աստուածեղէն տունկը.
Քաջ կերպարանքը, դու գերմանում ես
աստուածեղէն սերմերը:

Շ Ե Լ Լ Ե Ր:

Թ Ի Փ Լ Ի Ս

ՏՊԱՐԱՆ Մ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆՅԻ

Типография М. Вартамянца

1896

3185

ՏԻՖԼԻՍԻ ՅԱՆՎԱՐԻ

ՅԱՆՎԱՐԻ ԴԱՐԱՆ

Дозволено Цензурою Тифлисъ, 16 Апрель 1896 г.

3379

Գ 47

ՊԱՅՎԱՅ.

ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՐԵՄԵՅԵՎԻՑԻՆԵՐ ԵՒ ՎԵՏԵՐԵԼԻՆԻՑԻՆԵՐ:

Ով է այս Պայվայը և այս ինչ օտարոտի անուն է, ասելու էիր դու, ով իմ Հայկական մանուկ. բայց ուշադրութիւնով կարդա՛ դու այս պատմութիւնը և շնորհակալ կը լինիս պատմողի աշխատութեան համար:

Շատ հին ժամանակներում, հազար տարիներով առաջ, Հնդկաստանի մէջ Գանդէսի գետափումը ապրում էին երկու բարեպաշտ ամուսիններ և կերակրւում էին իրանց ձեռքի աշխատութիւնով: Իրանց փոքրիկ տան մօտ ունէին մի կանաչ մարգագետին, որի վրայ արածում էր մի կով ձիւնի պէս սպիտակ, և մի փոքրիկ այգի, որի մէջ բուսցնում էին նրանք մի քանի տեսակ մրգեղէն և կանաչեղէն: Այն փոքրիկ տան մօտից մինչև գետը կանաչապատ ձգւում էր մի անտառ նուիրական ծառերով, որոնք շատ դարերի հասակ ունէին: Այս տեղ շուտ-շուտ գալիս էին այն ամուսինները, աղօթելու առ Աստուած, այլև

ամառուայ շուրին պաշտպանութիւնս գտնելու արեգակի այրող ջերմութիւնից: Բայց աւելի յաճախ դիմում էին նրանք այն գետի ափը, որ բոլոր Հնդկացիք պաշտում են որպէս մի սուրբ բան, որպէս մի բարերարութիւն որ ցոյց էր տուել նրանց Աստուած, անտեսանելին և ամենակարողը: Ամեն առաւօտ և ամեն երեկոյ, արեւաբացին և արեւամուտքին, տեսնում էին այս երկու ամուսինները նրա ափումը ծնկների վրայ շուրած պաշտելով անսահման և սիրալից էակը, արեգակի և լուսաւորների տեսքով: Այս խաղաղ պաշտօնասիրութեան միջոցին, վեր էին առնում իրանց հետ և իրանց փոքրիկ մանկանը, որ Աստուծոյ սէրը և երկիւղը ծնողական օրինակից հաւատաւորաբար փափուկ սրտի մէջ: Բայց նրանք ունէին այս մի հատ որդին որ ասվում էր Պայվայ. Աստուծոյ և այս գաւակի հետ միասին ապրում էին նրանք իրանց առանձնական փոքրիկ բնակարանումը, անտառումը և այգումը այնպիսի խաղաղ և երջանիկ կեանքով, որ սկսեալ Ազամից դժուար թէ երկու ամուսիններ այս աշխարհի վրայ այդպէս ապրած լինէին:

Մանուկ Պայվայը դարձել էր հինգ տարեկան և մի գեղեցիկ ու ամրակազմ տղայ էր, այնպէս հրաշայի և քաղցր կերպարանքով, որ ինչ մարդ տեսնում էր նրան, կանգ էր առնում և զմայլում էր նրանով: Այն հինգ տարին որ ապրած էր, անցած էին նրա համար երջանիկ անմեղութեան մէջ, ծառերի և ծա-

ղիկների ու խայտաճամուկ թռչունների և թըրթուրների մէջ, և այս աշխարհի խարդախութիւնից ու ցաւից, բոլորովին անփորձ էր նրա սիրտը: Երբ որ Պայվայի հինգերորդ տարին լրացած էր և նա մտնում էր վեցերորդի մէջ, գտաւ իւր համար մի քաղցր ընկեր, որի հետ կարող էր նա բոլոր գարունը և ամառը խաղալ և ուրախանալ: Սյախըն, երբ որ Պայվայի հինգերորդ ծննդից յետոյ դարձել էր դարուն, այդումը նրա փոքրիկ բնակարանի մօտ իջևանել էր մի թռչնիկ, մի այնպէս խայտաճամուկ փայլուն և չողջողուն թռչնիկ, որի նմանը երբեք տեսած չէր աշխարհի վրայ, այնպէս, որ կարելի է ասել թէ ամենահմուտ արուեստաւորը չէր կարող երբեք ձևացնել այդպիսի փառահեղութիւն, թէև մի այդպիսի ճարտարապետական գործ կազմելու համար, տային նրան բոլոր ծաղիկների, աստղների, պատուկան քարերի և անդամանդների փայտոգութիւնը և վայելչութիւնը, թէև տային նրան կարողութիւն այդ փառահեղ գործի վրայ, կեանք և շունչ փչելու: Ինչ մարդ, որ այդ թռչնիկը տեսնում էր, հիանում էր նրա սակաւազիւտ գեղեցիկութեան վրայ և այն կայծակնացայտ գոյների վրայ, որով չողջողում էին նրա փետուրները: Բայց այս թռչնիկը չատ ընտանի էր և թողնում էր ամեն մարդու նկատել իրան մօտից, և չէր թռչում, բայց ձեռքով բռնել իրան ոչ մէկին թող չէր տալիս, եթէ ոչ, փոքրիկ Պայ-

վային միայն, որի ձեռքերի և ուսերի վրայ, ինքն ըստ ինքեան թուշկոտում էր և օրօրվում էր նրա սև գանգուր մազերի և քաղցր ճակատի վրայ, ինչպես մի թրթուր՝ ծաղիկների վրայ։ Բոլոր մարդիկը գրտնում էին մի առանձին բան այդ փոքրիկ թուշունի մէջ, և իմաստունները ասում էին, դա պէտք է ուղղակի երկնիցը եկած լինի և մի խորհուրդ ունենայ Պայվայի համար. պատճառ, այդպիսի հրաշալի գոյնով փետուրներ չէր կարող ստեղծել հողեղէն երկիրը։

Մանուկ Պայվայը անշտի սիրում էր այդ թուշնիկին, և սա էլ փոխադարձաբար սիրում էր նրան, այն աստիճան, որ այս երկու բարեկամները մինչև կես գիշեր իրարից չէին բաժանվում։ Այնուհետև թուշնիկը նստում էր պատուհանի մէջ Պայվայի փոքրիկ սենեակի առաջ և երգում էր մանուկին մի քաղցր քնարեր տալ, որովհետև, նա գիտէր երգել նոյնպէս գեղեցիկ երգեր, ինչպէս խայտաճամուկ էին նրա փետուրները։ Բայց երբ որ մանուկը քուն էր մտնում, ապա թուշնիկը հանգստանում էր նրա սև գանգուր մազերի վրայ և իւր թեւերովը հով էր փչում նրա երեսին, կամ թէ նստում էր մի խաղողենու ճիւղի վրայ որ ցած էր կախուած դէպի Պայվայի մահճը, և ապա իւր կտուցիկը կոխում էր իւր փոքրիկ թևի տակ, Պայվայը այս թուշունին, իւր անուան նման, անուն տուեց Պայվուցցո։

Մի քանի ամիս անցնելուց յետոյ, եկաւ այն

տեղ մի այլ թուշուն, ոչ այնպէս խայտաճամուկ, ինչպէս առաջինը, այլ աւելի գորշագոյն, սա էր Պայվուցցոյի էգը։ Այս երկուսը համբուրեցին միմեանց կտուց կտուցի խիելով, և իրանց համար բոյն շինեցին խաղողենու ճիւղերի վրայ պատուհանի առաջ և էգը ձու դրեց, նստեց նրանց վրայ ու թուխտ հանեց։ Պայվուցցոն խնամում էր բերելով նրա համար հատիկներ, որ նա չը քաղցենար։ Երբ որ ձագերը դուրս եկան, ապա ևս աւելի սկսեց խնամել Պայվուցցոն, հատիկներ ժողովելով և բերելով։ Պայվուցցոն և էգը թուշում էին միասին, կերակուր որոնելու ձագերի համար. այն, և Պայվայը երբեմն ժողովում էր հատիկներ և դնում էր իւր պատուհանի վրայ, որ և յետոյ կրկնում էր Պայվուցցոն։ Երբ որ ձագերը քունի մէջ բաւական թեւաւորուել էին, իրանց ծնողների հետ թուշում էին դէպի անտառ, և Պայվայը միշտ չորջաղատած էր խայտաճամուկ թուշնիկներով, որ նրա չորս կողմը խաղում էին և երգում, բայց Պայվուցցոն ամենից առաւել գեղեցիկ ու սիրելի էր։ Յաճախ պատահում էր, որ Պայվայը այս իւր փոքրիկ խայտաճամուկ փետրաւոր ընկերների հետ առաւօտից մինչև երեկոյ թափառում էր անտառների և մացառների մէջ. նրա ծնողները ոչինչ կասկած չունէին այդ մասին. պատճառ, նրանց որդին ամեն երեկոյ վերադառնում էր դէպի տուն, և նրանց թուում էր թէ Պայվայը

օրէ օր աւելի սիրելի և մեղմաբարոյ է լինում, ասորեկով այն գեղեցիկ և զուարթ թռչնիկները հետ, այնպէս որ, մայրը շատ անգամ ասում էր հօրը։ Եթէ Պայվայրը փետրաւոր, չը լինէր ապա կարելի էր կարծել, թէ նա որպէս Աստուծոյ հրեշտակ ուղարկած էր մեզ, որ մեր մանուկը կըրթէ և դաստիարակէ։ Այսպէս, ուրախութեամբ անց կացաւ ամառը, բայց աշունը տրտմաբեր եղաւ. պատճառ, թռչնիկները փախան գնացին, և նրանց հետ նոյն ինքն Պայվայրը։

Պայվայրը մի առաւօտ իւր ընկեր թռչուններին հետ դուրս գնաց դարձեալ դէպի այգին, անտառը և դէպի հեռաւոր մացառները. բայց Պայվայրը, այս անգամը չը մնաց այնպէս հանդարտ ինչպէս առաջին միջոցներումը, նա, որ ամբողջ ժամերով սովորութիւն ունէր Պայվայրի ձեռքերի և ուսերի վրայ նստելու և երգելու, այժմ թռնում է նրան և իւր էգի ու ձագերի հետ միասին, թռթռալով հեռանում է դէպի հեռաւոր անտառը։ Իսկ Պայվայրը հետևում է նրանց։ Այսպէս, երկու մղոնի չափ հեռացած էին նրանք տնիցը և գտնվում էին մի խիտ արմաւաստանի մէջ, երբ որ արեգակը ահա շեղել էր իւր դրոթիւնը դէպի երկիրը և մօտ էր մայր մտնելուն։ Այս միջոցին յանկարծ եկաւ նրանց վրայ մի մեծ բաղմութիւն կապիկների, այս, թուով երկու հարիւր։ Թռչնիկները վախեցան, թրոթը-

ռացին ու աղմուկ բարձրացրին, և Պայվայրը աղաղակեց ու փախաւ, բայց կապիկները աւելի արագ լինելով քան թէ նա, շուտով հասան նրան, և մի մեծ կապիկ առաւ նրան իւր գիրկը ու տարաւ խիտ անտառի ներսը։ Երբ որ երեկոյացաւ և Պայվայրը տակաւին չէր վերադարձել տուն, նրա ծնողները մեծ հոգսի մէջ էին։ Նրանք որոնեցին իրանց զաւակը անտառի և մացառների մէջ, ձայն տալով նրա անունը, բայց չը գտան նրան։ միւս օրին նոր ի նորոյ ման եկան շրջակայքումը, բայց անօգուտ եղաւ նրանց ջանքը։ Այնուհետև ոչ այլ ինչ չը կարողացան մտածել, եթէ ոչ, թէ Պայվայրը պէտք է պատահած լինի վայրենի գաղաններից, և շատ տրտում էին դրա վրայ։ Այն տեղումը, այգու մէջ, ուր Պայվայրը սիրում էր խաղալ, շինեցին ծնողները մի փոքրիկ յիշատակարան և այս տեղ շատ արտասուք թափեցին իրանց սիրելի զաւակի համար։

Բայց կապիկները Պայվայրին ետ առաւել հեռացրին տարան անտառի խորքը, ուր նրանց օթեանն էր։ Օգուտ չունէր Պայվայրի դառնապէս լացը։ Վերջապէս յոգնածութիւնից նրա քունը տարաւ։ Գեռ ևս շատ օրեր ու շաբաթներ մեծապէս տրտում էր նա, իւր ծնողների և իւր գեղեցիկ խաղատամուկ թռչունների պատճառով, և շատ ուրախութեամբ յետ կը դառնար, բայց կապիկները մեծ զգաստութեամբ հսկում էին նրա վրայ. ուր մնաց, որ չէր կարող

գտնել և ճանապարհը, թէն ազատուած լինէր. պատ-
ճառ, այս կապիկները թափառում էին մի տեղից
միւս տեղ, մի անտառից միւս անտառը, և այսպէս
մի ամսից յետոյ հարիւր մզոնից աւելի հեռացած
էին այն սահմանից, ուր ծնուած էր Պայվայը: Այժմ
պէտք է սա մանուկ կապիկների հետ կենակից լի-
նէր, խաղար, և հաւանէր այս կեցութեանը, որով-
հետեւ, անճարացած էր: Նա ուտում և խմում էր
ներանց հետ, շատակերութիւն և գազանի գողութիւն
էր անում նրանց հետ, և վերջումը սովորեց նոյն-
պէս ուտնուլ և դէպի վեր մագլցել ծառերի վրայ,
ճիւղերից կախ ընկնել և ճօճուել աւելի յաջողապէս,
քան թէ ամենաւարժ կապիկը: Պայվայի զգեստը
վերայից պատառել էին կապիկները, այս պատճա-
ռով այրուեցաւ նա արեգակից և թխացաւ բոլորովին.
նրա մարմնի վրայ բոլորն խոշոր մագեր, և նրա
գեղեցիկ գանգուր մագերը փուշ-փուշ եղած կախվե-
ցան աչքերի վրայ. կարճ ասեմ, մի տարուց յետոյ
նրա կերպարանքը դարձաւ մի կապիկի կերպարանք.
նա չէր այլ ևս խօսում ոչինչ մարդկային բառ, որով-
հետեւ չէր լսում ոչինչ մարդկային ձայն, և վերջումը
սկսեց աւելի վազել չորս թաթերի վերայ, քան թէ
երկու ոտքի վրայ, ըստ որում տեսնում էր կապիկ-
ների օրինակը: Պայվայի գեղեցիկ երեսայական տա-
րիքը դարձան նրա համար մի գեղեցիկ երազ:

Այսպէս, Պայվայը երեք տարի կապիկների հետ

թափառելով վայրենութեան մէջ, մոռացաւ բոլորովին
թէ ունեցել էր հայր ու մայր, կամ թէ մի սիրելի
թռչնիկ Պայվուցցօ անունով: Յետոյ պատահեց մի
անցք, որով, Պայվայը ազատուեցաւ կապիկների իշ-
խանութեան տակից:

Մի գիշեր, բոլոր անտառաբնակ կապիկները
մինչև չորս հարիւրի չափ, և Պայվայը նրանց հետ
միասին իջած էին մի այգու մէջ, և բոլորովին տմար-
դաբար կողոպտում էին այն տեղի ծառերը: Այս
կապիկները թէպէտ իրանց սովորութեան պէս
պահապաններ էին գրած, բայց սրանք անողատ
դտնվելով, այգետիրոջ ծառաները յանկարծ ամեն կող-
մից յարձակուեցան կապիկների վրայ, մեծ մասը
սպանեցին և շատերին գերի բռնեցին: Գերի ընկած
կապիկներից պառաւները սպանուեցան նոյնպէս, և
մնացին կենդանի մանուկները միայն: Սրանց մի
մասը վաճառեցին երևելի քաղաքների մէջ ձեռնա-
ծուների և հրապարակական վիպասանների վրայ, որ
այդ կապիկները ամեն տեսակ արուեստների մէջ
վարժեցին և նրանց հետ շրջում էին այս տեղ և
այն տեղ, միւս մասը վաճառեցին օտարական նաւար-
կուներին, որոնք վեր առան և տարան նրանց Եւրոպա
և Ամերիկա, արժաթով ցոյց տալու ժողովրդին
զբօսանքի համար: Մանուկ Պայվայը գտնվում էր
նոյնպէս այս գերի տարած կապիկների մէջ, և իւր
ընկերներից շատերի հետ միասին, Գ ու Գ ու Բ ա թ

քաղաքի տօնավաճառումը ծախուեցաւ մի թափառական ձեռնածուի վրայ, մի քանի կտոր արծաթով։ Ահա թէ ինչքան թեթեւաբեկ էր դարձել Պայվայը որի համար իւր սիրելի ծնողները, եթէ կարողանային գտնել նրան, յօժարութեամբ կը տային իրանց բոլոր գոյքը։

Այն ձեռնածուն, որին հասել էին այդ կապիկները, իւր արուեստի մէջ չատ յաջողակ էր, և իւր աշակերտները անդադար թափելով կրթում էր, որ նրանք հնազանդութիւն սովորին։ Պայվայը միայն չը կերաւ ոչինչ ծեծ, որովհետեւ ամեն բան տեսնում էր յօժարութեամբ, այնպէս որ ձեռնածուն զարմանալով ասում էր։ Այս փոքրիկ կապիկը ասես թէ մարդկային բնութիւն ունի։ այս պատճառով, սիրում էր նրան, և ոչինչ ցաւ չէր պատճառում, այլ կերակրում էր նրան առաւել լաւ, քան թէ միւսներին, պատճառ, Պայվայը սովորում էր աւելի շուտով և նրա կապիկների մէջ առաւել գեղեցիկն էր։

Երբ որ ձեռնածուն մի քանի շաբաթ իւր կապիկները տրորել ու վարժել էր, մի քանիսը նրանցից վաճառեց և միւսները առած իւր հետ ման էր գալիս Հնդկաստանի քաղաքներումը, և ցոյց էր տալիս իւր հնարագիտութիւնը։ Այս գործի մէջ շատ օգտակար էր նրան փոքրիկ Պայվայը, որովհետեւ, սա իւր զարմանալի յաջողակութիւններովը մօտեցնում էր ձեռնածունին մեծ քաղմութիւն, և բոլորի աչքումը

անշափ գեղեցիկ ու սիրելի էր։ Այն, շատերը հաստատում էին թէ, չէր կարող լինել մի առաւել գեղեցիկ կապիկ, քան թէ սա, կային և այնպիսի մարդիկ որ յօժար էին գնել նրան, բայց նրա տէրը պահանջեց մի այնպիսի մեծ գին, որ ոչ ոք չկամեցաւ գնել նրան։

Ձեռնածուն ճանապարհողելով եկաւ և Վեհլի քաղաքը, և այս տեղ իւր կապիկներով, Հներով և թուլթակներով և այլ տեսակ անասուններով, որ ունէր իւր հետ, ցոյց տուեց իւր ճարտարութիւնները։ Վեհլին բոլոր Հնդկաստանի մայրաքաղաքն էր, ուր նստում էր Հնդկաստանի մեծ կայսրը։ Այս տեղ Պայվայ կապիկի գովասանութիւնը շուտով տարածուեցաւ, և նրա համբաւը հասաւ մինչև Կայսերական ապարանքը։ Այս բանը պատճառ տուեց կայսրի մօրը ցանկանալ և տեսնել, մի անգամ այդ փոքրիկ գեղեցիկ կապիկը։ հրամայեց, որ գայ ձեռնածուն և ցոյց տայ իւր անասունների խաղարկութիւնը։ Պայվայը մի քանի ճարտարութիւններ արած թէ չարած Կայսերամօր առաջ, սա իսկոյն ձայն արձակեց հիացած։ «Ո՛չ, այդպիսի կապիկ չեմ տեսած ես, կարծես թէ մարդ է դա, եթէ կապիկ պէս չը թռչկոտէր և չը ծռմուէր երեսը։ Այդ կապիկը պէտք է անպատճառ իմս լինի, թէ և արժենար իմ բոլոր գանձերը», նա հրամայեց իսկոյն առնել տանել կապիկը, և վրձարեց տիրոջը ինչ որ սա խնդրեց։ Այս մարդը ըս-

տացաւ մի ահագին արծաթ, և ոչ մի կապիկ համար, ինչքան որ տեսած ու լսած էին մարդիկ, չէ վրձարուած այդպիսի թանգ գին:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՓԲԱՌԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴԵՍՏԻՆԵԿԱՌԹԻՒՆԸ:

Կայսերամայրը հրամայեց մանուկ Պայվային վեր առնել փակել իրան մօտիկ մի սենեակի մէջ. յաճախ յաճախ դուրս էին բերում նրան, և նա կայսերամօր, պալատականների, այս և կայսրի առաջ, խաղում էր ցոյց տալով իւր հնարագործութիւնները: Պալատի հասարակութիւնը զուարճացնելու համար, Պայվայը անում էր հազար տեսակ ոստիւններ, շարժուածք և խեղդատակութիւններ. նկատելով թէ, ոչ որ չունի համարձակութիւն վշտացնել նրան, ըստ սրտւմ կայսերամայրը հրամայել էր զգուշութիւն, սկսեց խորամանկ խաղեր անել պալատականների հետ. այս բաների մէջ բոլոր կապիկները վարժապետ են, և Պայվայը սովորած էր այդպիսիներից բուսականին շատ: Պայվայը մի քանի շաբաթ այսպէս խաղալով և ատ-

րելով մարդոց մէջ, և ահա պատահեց մի անցք, որով, կապիկը յանկարծ մարդ դարձաւ կրկին:

Կայսերամայրը վաթսուներորդ անգամը տօնում էր իւր ծննդեան օրը. բոլոր պալատականները փառահեղ զարդարուած հաւարուեցան նրա մօտ և շրնորհաւում էին այս օրը: Յանկարծ, մեծատուն մարդկանց ու կանանց մէջ, հանդիսաբար վեր բարձրացաւ երկու ոտների վրայ Պայվայ մանուկ կապիկը, վայելչութեամբ գլուխ տուեց և բացայայտ ձայնով ասաց. «Ես ևս չնորհաւորում եմ այս օրը, ո՛վ մեծագօր, մեծափառ Կայսրուհի»: Այս բանը, միտ զննելով այն մեծահարկի ծանրութեանը որ առել էր նրա կերպարանը, այն քան ծիծաղելի երևեցաւ, մանաւանդ կապկային զգեստի մէջ, մինչև մարդ ու կին կոտորուեցան ծիծաղելուց: Բայց կայսերամայրը հրամայեց հեռացնել այն կապիկը. պատճառ, անպատշաճ էր բազմութեանը ծիծաղել նրա առաջ:

Այս հանդիսակատարութիւնը վերջացած լինելով, կայսերամայրը ուղարկեց իսկոյն իւր աղախինը և բերել տուեց այն կապիկը. պատճառ, շատ տեսակ բաներ էին ծագել նրա մտքումը. նա սկսեց կապիկի հետ խօսել, որպէս թէ մարդ էր, և սա պատասխանեց նրան շատ բան, և յերաւի ոչինչ պակաս յաջողակութիւնով քան թէ նրա հասակի ևրեխայը: Եւ ահա կայսերամայրը ձեռքերը խփեց գլխին և ձայն արձակեց. «Կամ կախարդուած ենք մենք,

կամ թէ սա կապիկ չէ, կամ թէ գոնեայ կախար-
գութիւնով կապիկի փոխուած մի մարդ է: Իսկոյն
հրամայեց որ գան սպասաւորները, տանեն այդ կա-
պիկը մագերը խուզելու, պատուական իւզերով տը-
րորելու և լուանալու նրան գլխից մինչև ոտքը
և հազցնելու զարգարուն զգեստներ, որպէս թէ,
մարդ է: Կայսերամօր հրամանը կատարեցին, և մի
քանի ժամից յետոյ կրկին առաջ բերեցին կապիկը:
Եւ ահա տեսան ամենքը որ արդարև մարդ է գա և
մի շատ սիրուն երեխայ, թէև շատ թխաքած և գոր-
շացած, թէև շարժուածքը կապկանման: Կայսրուհին
անշափ ուրախացած լինելով այս յեղափոխութեան
վրայ, առաւ փաթիկ Պայվայը իւր գիրկը, շողոքոր-
թեց նրա թշերը, համբուրեց նրան, լաց եղաւ և
ձայն տուեց. «Ի՞նչ վատաբանող մանուկ, ինչպէս ըն-
կար գու այդպիսի գարշելի անասունների մէջ. ինչ-
պէս տրտմած պէտք է լինին քո ծնողքը քո պատ-
ճառով: Այժմ դու իմս ես, ես կամենում եմ հոգալ
քո պիտոյքը. եթէ սիրում էի քեզ որպէս կապիկ,
և՛ս առաւել կը սիրեմ քեզ որպէս մարդ. եթէ վճա-
րեցի 20,000 մանէթ մի անասունի համար, ապա
ծանր չէր ինձ որ մարդը և՛ս առաւել արժեքաւոր ինձ»: Այս բոլոր բաները այժմ հասկանում էր Պայվայը և
ցոյց էր տալիս օրէ օր աւելի մարդկային վարք և
խօսում էր օր ըստ օրէ աւելի բառեր:

Երբ Պայվայը յեղափոխուել էր այսպէս և կը-

րում էր գեղեցիկ հագուստներ և կայսերամօր սեղա-
նակից էր և համարձակութիւն ունէր գլուխը դնել
նրա ծնկների վրայ և քնել այդպէս. այնուհետև բոլոր
պալատականների աչքին երևեցաւ նա սիրուն և նա-
գելի: Եւ արդարև շատ սիրուն և սիրելի էր նա. և
մի քանի շաբաթ սպիտակուելով նրա գոյնը, դար-
ձաւ նա մի քաղցրատեսիլ մանուկ: Բայց ոչ թէ մի-
այն նրա մարմնաւոր գեղեցկութեան վրայ հիանում
էին նրանք այլև նրա բանականութիւնը զուարթ
ու ախորժելի էր: Օր ըստ օրէ աւելի պայծառապէս
փայլատակում էր նրա, կապիկների և անասնական
փայրենի կեցութիւնով նոյնացած, բանաւորութիւնը,
և մի քանի ամսի մէջ մոռացաւ նա իւր վաղելը չորս
թաթերի վրայ, և քայլում էր օրէ օր աւելի կան-
գուն և այնպէս ամուր ինչպէս մի մարդ: Այժմ կա-
րող էր նոյնպէս մի քանի բան պատմել մտարերելով
իւր երեխայական տարիքը և իւր կապկային թափա-
ռականութիւնները: Բայց այս զրոյցները այնպէս
մոլթն և փոքր էին, որ ոչ ոք չը կարողացաւ իմա-
նալ թէ ինչ երկրից էր այդ երեխան, թէպէտ կայ-
սրուհին շատ էր փափագում վերահասու լինել
այդ բանին: Երբ որ քաղաքացիական պատերազմի ժամանակ
մի քանի անգամ քան էր, որ Բեհլու Բեհլու Բեհլու
և նրա շրջակայքում ոչինչ ուրիշ խօսակցութիւն
չըկար, եթէ ոչ, Պայվայի, կայսերամօր սիրածի վրայ,
որ լինելով կապիկ, յեղափոխուել էր: Այսուամե-

3379

4

47

նայնիւ կայսրուհին յանձն առաւ մարդասիրապէս հոգաբարձու լինել Պայվայ մանուկի համար. պատճառ, նա մի քարհալաշտ և երկիւղած կին էր. Սա շատ լաւ հասկանալով թէ պալատումը, ուր Պայվայը առաջուց երևել էր որպէս կապիկ, կտակային արուեստներ կը սովորեցնեն նրան, այլև նրա սիրտը կապականութիւնի շողմարարութիւնով. յիշաւի, կայսերամայրը մի մեծ գործ կատարեց, հրամայելով պալատից հեռացնել այն մանուկը որ շատ սիրելի էր նրան, և ուղարկելով մի իմաստուն վարժապետի մօտ որ մի օրինաւոր մարդ չիլնէ նրան։

Սյս վարժապետը իւր բանագէտ օգնական դաստիարակների հետ միասին կենում էր մայրաքաղաքից ու մարդկանց ալմուկ ու շիւթից հեռու, մի առանձնական ձորի մէջ, Ինդոս գետի մօտ։ Սրա իմաստութիւնը, աստուածիրութիւնը և մարդասիրութիւնը բոլոր Ասիայի մէջ գովասանած էին, և թագաւորները ու իմաստունները հեռաւոր աշխարհներից ուղարկում էին իրանց որդիքը նրա մօտ, որ դաստիարակէ նրանց դէպի առաքինութիւնը և բարեխաւութիւնը։ Սրա մօտ ուղարկուեցաւ և Պայվայը, երբ որ գնում էր դէպի տասներորդ տարին, միմայր քաջ և ամուկը ստացաւ բարեխաւութիւն, նրա մէջ չը մնաց ոչինչ հետք այն չար կապկային խորամանկութիւնից և նենգաւորութիւնից որոնց մէջ երկար ժամանակ կացել էր։ Սյս, և այն անմեղ և

բարեսիրտ խաղարկութիւնները որոնց դեռ ևս անձնատուր էր նա, հրաժարուեցան նրանից, և մի քաղցր շնորհք և մի մեղմ ծանրութիւն փայլում էին մանուկի ճակատի վրայ, որ հետզհետէ մօտենում էր երիտասարդական հասակին։ Նա դարձաւ իմաստուն վարժապետի սիրելին, ըստ որում Պայվայի աչքը և սիրտը ուղղած էին դէպի Աստուած և երկինք, և նա այնպէս արագ ու զարմանալի յառաջադիմութիւններ գործեց բնագիտութեան և աստեղաբաշխութեան մէջ, որ իմաստուն վարժապետը յաւում էր այն բանի վրայ, երբ որ կայսերամայրը կրկին պահանջեց նրա դարձը դէպի պալատը և ազմիւլից կեցութիւնը քաղաքի մէջ։ Սյս մանուկը, յաճախ ասում էր վարժապետը իւր մտերիմ բարեկամներին, «պէտք է լինի մի արժանի անօթ Սասունժոյ ձեռքումը, ինձանից յետոյ ընդունելու և առաջ տանելու այս իմ գործը, երբ որ ես ծերութիւնից տկարացած ու խախուտացած կը լինիմ բայց և աշխարհը կալօտ է հանդարտ և խորախորհուրդ մարդկանցը, այս, և սուրը աւելի քաղցրապէս կը փայլ է երկիւղած մարդու ձեռքումը»։

Պայվայը ինչպէս եռանդուն սրտով և զգաստ մտքով ըմբռնում էր և պահպանում էր իմաստութեան խրատները, նոյնպէս շուտ և արագ էր մարմնաւոր կրթութիւնների մէջ, այնպէս որ, մենամարտութեան, ոստջերու, վաղելու, սուր ու նիզակ խաղացներու և բոլոր միւս զինուորական շարժողութիւնների մէջ,

աւելի արաբաշարժ էր քան թէ ուրիշ արաբաշարժ-
ները։ Այս պաշտօնի մէջ շատ օգտակար դտնուեցաւ
նրան այն դիւրագարձութիւնը և դիւրաթեքութիւնը,
որ սովորել էր նա, ընկերակից լինելով կապիկներին
անտառումը և ձեռնածուներին հնարագիտութիւնովը։
Այլև փայրենի անապատումը ամրելով, ամուր և ան-
վատակելի էր կացրել իւր մարմինը որ և հեշտ կա-
րող էր տանել ցրտի և ջերմի, ամեն աշխատութեան
և գործի։

Պայվայը դարձել էր տասն և եօթն տարեկան,
մի նուրբ և նշանաւոր հատկով երիտասարդ, այն-
պէս որ նա երկարութիւնով գերադանց էր հասա-
րակ մարդկանցից։ Ով որ տեսնում էր նրան, ամենքը
միաբերան խոստովանում էին թէ նա երիտասարդ-
ների մէջ առաւել գեղեցիկն ու համեմուն է։ Պայ-
վային հարկաւոր էր թողնել իւր իմաստուն վարժա-
պետը և իւր խաղընկերները ու վերադառնալ դէպի
փառաւոր և աղմկալից Դեհլին, այրի կայսրուհու
պալատը։

Այրի կայսերամայրը ընդունեց նրան իւր ապա-
րանքումը շատ սիրով և քաղցրութեամբ, և այնպէս
սիրում էր նրան որպէս թէ իւր թոռն էր։ Այս վե-
հապատիւ կլինը արդարև չնորհ ունենալով իւր որ-
դեգրի վրայ, կրկին հեռացրեց նրան իւր մօտից և
պալատիցը։ Ուղարկեց նրան պատերազմ դէպի արև-
մուտք, որ երեք տարի արդէն սանտիկ կռիւ էր

Պարսիկների հետ, այն աշխարհների մասին, որ հիւ-
սիսակողմումը տարածվում էին դէպի սարերը։ Այս
պատերազմը տեղ տակաւին երեք տարի, և Պարսիկ-
ները վերջապէս ստիպուեցան խաղաղութիւն խնդ-
րել։ Պայվայը պատերազմից յետ եկաւ մեծ յաղթու-
թեան հանդէսով, նրա կտրիշ սուրը այնպիսի պար-
ծանք էր ճարել նրա համար, որ նա մի մեծ հրա-
մանակալութիւն ստացաւ և դարձաւ կուսակալ այն
աշխարհների վրայ, որ նորից առել էին Պարսիկների
ձեռքից։ Այսպիսի պաշտօն յանձնում էր կայսրը
այնպիսի մարդկանց, որոնց, առաւելապէս բաշխել էր
իւր հաւատը։

Բայց և այս դրութեան մէջ երկար չը մնաց
Պայվայը, նրա զարմանալի ճակատագիրը այնպէս բե-
րեց, որ նա պէտք է արժանանար աւելի բարձր
պատուի և հասնէր այնքան բարձր փառքի, որ այս
աշխարհի վրայ դորանից աւելի բարձրին հասնել չէր
կարելի։

ՊԱՅՎԱՅԻ ԲԱՐՉՐԱՆԵԼԸ ԵՒ ՓԵՌԵՆՈՐՈՒՐԸ։

Կայսրը, այրի կայսրուհու որդին, որ իւր ա-
թոռանիստը ունենալով Դեհլի քաղաքումը, տիրում
էր բոլոր Հնդկաստանի վրայ, ունէր մի հատ աղջիկ։

Բանը այսպէս լինելով, պատահեցաւ մի անցք, որ սովոր էր պատահել այն տեղ, ուր չը կային թագաւորական աթոռի ժառանգներ. ժողովուրդը վըր-դովուեցաւ, որովհետեւ, պատուաւէր և զահատէր մարդիկ շատ վեր կացան այս տեղ և այն տեղ ու ծածկապէս ամեն տեսակ չար խորհուրդներ սերմանեցին։ Այս գործի մէջ շատ արի էին. մանաւանդ, թէ կայսրի ազգականները, որ կարծում էին թէ իրաւունք ունին աթոռի վրայ։ Այս բանը դառնացրեց թագաւորի օրերը և նա հոգսի մէջ էր. առաւելապէս երկուք ունէր նա այն պատերազմական մարդկանցից, որոնք եօթը տարի ընդդիմացել էին Պարթիկներին և վերջումը յաղթող էին գտնուել. սրանց մէջ կար մի զօրագլուխ Յերգաթ անունով, մի յանդուգն մարդ, որ իւր նախապապի կողմից ասում էր իրան թագաւորի եղբորորդի, որ և ամենից առաւել աշխատում էր ձեռք ձգել արքայական թագը։ Այս դժուարութեան մէջ պէտք է կայսրը գտնէր իւր համար մի յաջորդ, որ մի գուցէ տակաւին իւր կենդանութեան օրերումը ապստամբութիւն չը ծագէր։ Այս բանը շատ հեշտ էր, բայց կայսրը ցանկանում էր, որ այն մարդը որ իրանից յետոյ թագաւորելու է, լինի նոյնպէս իւր փեսան և իւր ազգայն ամուսինը։ Բայց սրան չունէր նա համարձակութիւն ընտրելու, այլ ընտրութիւնը ստորադրած էր մի անողորմ օրէնքի տակ, որ Հնդկաստանի թագաւորները, սկսեալ շատ վաղ ժամա-

նակներից, սահմանել էին այն խորհրդով, որ մի գուցէ թուրամորթ մարդիկ աթոռ նստէին։ Այս օրէնքին հետեւելով, որդին ժառանգում էր հայրենական թագաւորութիւնը. բայց եթէ կայսրը ունէր միայն դուստրներ և կամենում էր անդրանիկը պահպանել աթոռի վրայ, ապա հարմարեալ էր նա այն երիտասարդին, որ կուռի մէջ յաղթող կամ բաղաւոր էր դառնուել, և այնուհետեւ կայսրի փեսան աների մահից յետոյ նստում էր աթոռ։ Այս կուրք պէտք է լինէր մի վագրի կամ առիւծի հետ արձակ հրապարակի մէջ, ուր պէտք է յանձն առնէր մահն ու կեանքը ամենամեծ պատուին հասնելու համար, և արդեօք, պատերազմողը պէտք է մահուկ հասակում գերեզման իջնէր, թէ կայսերական աթոռին արժանանար, այդ բանը շատ անգամ կախ էր մի լոկ ընդդէմէր բերման վրայ։

Սրա համար կայսրը ծանուցաբար մարդիկ ուղարկեց դէպի ամեն կողմեր. սրանք փողը փչելով բարոզ կարդացին, թէ Հնդկացոց կայսրի դուստրը, գեղեցիկ ինչպէս արեգակը, ախորժելի ինչպէս լուսինը, լինելու է այն մարդու ամուսինը որ դաշնակով ու սրով արձակ հրապարակի մէջ մեռակուելու է մի բնագալեան վագրի կամ առիւծի հետ, և այս յաղթող ամուսինը ժառանգելու է թագաւորութիւնը։ Այնուհետեւ եկան հաւաքուեցան թագաւորներ և իշխաններ ու մեծամեծներ, կոմսեր և ասպետներ, մօտից

և հեռուից, բայց տէրութեան բոլոր մեծամեծները պատրաստուեցան հանդիսակից լինելու այս օրին։

Երբ որ լուսացաւ այն առաւօտը, երբ պէտք է կատարուէր կռիւը, վաղվազ դուրս թողուեցաւ վագրը իւր երկաթի վանդակից հոսպարակի մէջ, որ ամենքն էլ նկատեն նրան։ Սյնուհեակ ինչ մարդիկ գեւեւ ևս ցանկութիւն ունէին պատերազմելու այն գազանի հետ, յայտնեցին իրանց անունները հանդիսի գլխաւորին, դատաւորի մօտ, և սա կարգով գրեց այդ անունները, միտ դնելով ամեն միւսի տոհմականութեանը և աստիճանին, այնպէս որ ամենից աւելի երևելի մարդը պարտական էր առաջ հանդիպելու գազանին։ Բայց վագրը, էր մի այնպիսի շար գազան, այնպէս բարձրահասակ և յաղթանդամ, որ կռուասէր եկաւորների մեծ մասը յետ քաշուեցաւ և մնացին մի քանի մարդիկ, որ կամք ունէին մենակուիլ լինել վագրի հետ։ Սրանց մէջ առաւել երևելին էր Պարսկաստանի թագաւորազը։

Երբ ժամանակը մօտենում էր կէսօրին և բոլոր ժողովուրդը, իշխանները, ասպիտները, ու տգամարդիկը հաւաքուել էին, ասլա երևեցան կայսրը և կայսրուհին և կայսերամայրը, նրանցից յետոյ երևեցաւ և թագաւորազն աղջիկը բերդի դուրս ցցուած պատուհանումը, որ ցած էր նայում ասպարէզի վրայ, ուր շինած էին աթոռներ ամենքի համար։ Թագաւորազն աղջիկը փայլատակում էր ոսկուց, պատուական

բարերից և անլամանդներից, բայց նրա գեղեցկութիւնը ու ծաղկափթիթ մանկութիւնը, նսեմացնում էր այս բոլոր փառահեղութիւնները։ Սրբայազն աղջիկը, սպիտակ ինչպէս ձիւն, նստած էր այն տեղ տրտում, աչքերը դէպի ցած թողած, ահ ու դողի մէջ, թէ մի գուցէ պատահմամբ մի վատթար ամուսնու վիճակուի, այլև վախենալով վագրի ճանկերից և այն զարհուրելի խաղաղկութիւնից, որին պէտք է ականատես լինէր ինքը։ Շատերը տեսնելով սրա ծաղկափթիթ ախորժելի մանկութիւնը, մտածում էին իրանց մէջ այսպէս, Եթէ վագրը չը լինէր այդքան սոսկալի, այն, այդպիսի սակաւագիւտ հարսն ստանալու համար կը մտնէինք ասպարէզ և կը փորձէինք բաղդի յաջողութիւնը։

Բոլոր բաները կարգի դրած լինելով, կայսրը պատուհանից գլխով արեց և հանդիսի գատաւորը նշան տուեց։ Փոյերը և թմբուկները փչեցին, ասպարէզը բացուեցաւ և Պարսկաստանի թագաւորազը ներս մտաւ ամուր և համարձակ հոգով, մի գեղեցիկ և քաջ տղամարդ, որի պատերազմական յաջողութեան փորձը Հնդկացիք առել էին զանազան ջերմ կռիւների մէջ։ Սա արխասիրտ մօտեցաւ գազանին, որպէս թէ կամենում էր առաջից յարձակուիլ նրա վրայ. բայց վագրը յանկարծ, օձային խորամանկութիւնով թռաւ նրա վրայ և քամակից պատառեց նրան գլխից մինչև վայր։ Թագաւորազնի սրտի արիւնը ծուխի պէս արձա-

կեց զէպի երկինք, բայց կայսերադն աղջիկը ուշաթափ եղաւ այս ողորմելի տեսարանի վրայ և վայր ընկաւ աթոռիցը: Բոլոր ժողովուրդը դողի մէջ ընկաւ և մի մահաբան հանդարտութիւն եկաւ բազմութեան վրայ: Կռուողներին մի քանիսը, որ կամենում էին ասպարէզ մտնել, տեսնելով այս քաջ տղամարդի արագ ու զարհուրելի կործանումը, այնպէս ահաբեկ եղան, որ չամաչէին, իրանց անունները ջնջել կը տային և կամաց կամաց կը հեռանային որպէս թէ, ամենին չէին եղել այն տեղ: Եւ որովհետեւ թագաւորները և արքայազուները պահաս էին կռուի ասպարէզումը, գործը հասաւ աւելի հասարակ գասակարգի մարդկանցը: Այժմ դուրս եկաւ մի մարդ որին ասում էին Հնդկաստանի հսկայ, և որի անունը մեծ համբաւ ունէր պատերազմի մէջ: Սա էր Միրզախ իշխանը, մի ամսագործի որդի, Լահոր աշխարհից, որ իւր քաջութիւնով հասել էր բարձր պատուի և մեծարանքի, և թագաւորը գովասանում էր նրա յաղթութիւնները, բայց երկիւզ ունէր յատկապէս նրանից, պատճառ, մի վայրենի և խոշոր մարդ էր, և խաղաղութեան միջոցին ևս արինոտ սուրը մերկացրած էր նրա ձեռքի մէջ, այլև մարմնով տղեղ ու անճուռնի էր: Կայսերադն աղջիկը թուլացաւ տեսնելով նրան ասպարէզ մտած, և շատ յօժար կը լինէր ինքը կըռուել վագրի հետ, քան թէ այդպիսի մարդու ամուսին դառնալ: Բայց Աստուած աղատեց նրան այդ ցաւիցը. պատճառ,

Միրզախը թէև շատ դօրեղ մարդ էր, այնուամենայնիւ սպանուեցաւ. նրա ոտքը տայթաբեց աւաղի մէջ, երբ որ նա կամենում էր իւր վրայ վագր վագրին հարուածել ջրկարողացաւ իւր դարկը դիպցնել այն տեղին, ուր հարկն էր, և վագրը շուտով թռաւ նրա վրայ և բաժանեց գլուխը ուտերից: Այս բանի վրայ ուրախութեան ձայն բարձրացրեց ժողովուրդը. պատճառ, Միրզախը ատելի էր ամենքի աչքին, և բոլորը միասին հոգսի մէջ էին իրանց սիրեցած թագուհու պատճառով:

Գիտկները արինաշաղախ դրած էին այն տեղ, և ասպարէզը փակուեցաւ. փողը հնչեց և թմբուկը որոտաց, բայց չերևեցաւ ոչինչ կռուող: Կայսրը տագնապի մէջ էր, մտածելով, եթէ վագրը մնաց անյաղթելի, ապա թագաւորութիւնը իրանից յետոյ կը պատկանէր օրէնքով իւր աւելի մերձաւոր եղբորորդուն: Ամենքն էլ նայում էին ահա հպարտ Փերզաթի վրայ, որ կայսրից յետոյ երկրորդական պատիւը ունէր, որ և արհամարհաբար ժպտում էր, երբ որ ասպարէզը դատարկ մնաց: Այս Փերզաթը քաջ մարդ էր, բայց յանդուգն և անիրաւ և կայսրին թշնամի. այս պատճառով ցանկանում էին ամենքը, որ թագաւորական աթոռը պահպանուի կայսրի աղջկայ համար, որովհետեւ, կայսրը և նրա թագաւորազն դուստրը միշտ մարդասէր և ողորմած էին զէպի ժողովուրդը: Բայց և այս անգամը ազնւոյնեցաւ կայսրը իւր տագ-

նապից, որովհետեւ ասպարէզը կրկին անգամ բացուեցաւ և ներս մտաւ մի գեղեցիկ նրբահասակ տղամարդ։ Սա էր Պայվայը. ժողովուրդը տեսնելով սրան, իսկոյն ցնծութեան ձայն արձակեց և ծափահարեց. Պայվայը բարձր ձայնով խօսեց այսպէս. «Ես հրապարակ եմ դուրս եկել ոչ թէ տգիտանալով իմ չափը, այլ երկար միջոց սպասեցի, որ ինձանից մի աւելի լաւը հանդէս գար. այժմ թնդ Աստուած օգնական լինի ինձ և առողջութիւն պարգևէ կայսրին և թագաւորադնունդն»։ Այս խօսքը ասած, նա յարձակուեցաւ գազանի վրայ, և գազանը նրա վրայ բայց այս տեղ կարելի էր նկատել, թէ աստուածային նախախնամութիւնը ինչ խորհրդով թոյլ էր տուել Պայվայի անտառակեաց լինելը. Պայվայը կապիկների մէջ սովորած, վազրի ամեն մի վրայ թռչելու ընդուն, կարող էր դէպի մի այլ կողմ թռչել, նրա ամեն մի խորամանկութեանը հանդիպել մի այլ խորամանկութիւնով, այն գազանի ամեն մի քայլափոխը և հայեացքը այնպէս չափել ու կռել էր, որ վազը չուարած մնաց և հանդարտեց մինչև միւս անգամ յարձակուիլը։ Բայց նայեցողներին մի ահարկու տեսարան էր սա. երկու հակառակորդները արել էին ահա քսան օտարն մինը միւսին փոխանակելով, և Պայվայը դեռ ևս չէր վերադարձել այն գազանի մարմինը. վերջումը դիպուկ ընդէ գտնելով, ուժը լարած վեր թռաւ չար գազանի շալակի վրայ, չըջափակեց

նրան և իւր լայն դաշոյնը խթեց մինչև կոթը վազրի ուսերի մէջ։ Գազանը գոռաց, մահու տաղնապի մէջ քսան քայլաշափ միւս կողմը թռաւ, յետոյ ձգեց ոտքերը և սատկեցաւ։ Բայց Պայվայը մինչև վերջը մնաց նստած իւր տեղումը և պինդ կացել էր վազրի շալակումը, որ մի գոչէ սա իւր վերջին ցնցիւնների մէջ ճանկերովը վնասէր նրան։ Ամենքն էլ ուրախացան և ուրախութեան ձայնը թնդաց ասպարէզի չորս կողմը որպէս հողմի մրրիկ։

Այնուհետեւ կայսրը ցած իջաւ իւր բարձր աթոռից և պալատի պատուհանիցը, ներս մտաւ ասպարէզի մէջ և բարձր ձայնով խօսեց ժողովրդի առաջ այսպէս. «Օրհնեալ է Աստուած, որ ընտրել է ինձ փեսայ և փոխանորդ այս տղամարդը, առաւել իմաստունը և առաւել քաջը իմ հպատակների մէջ»։ Գրկախառնեց և համբուրեց սրան ժողովրդի ներկայութեամբը, և ժողովուրդը ուրախացաւ այդ բանի վրայ։ Պայվայը խոնարհեցաւ կայսրի առաջ մինչև գետին, համարեա թէ իւր ճակատովը շոշափեց հողը, բայց կայսրը բարձրացրեց նրան, և վեր տարաւ դէպի պատուհանը իւր թագաւորադն աղջկայ մօտ։ Սա դրեց երիտասարդի գլուխը մի կանաչադարձ պսակ որպէս յաղթութեան նշան, և հագցրեց նրա մատին մի ոսկի մատանի, որպէս ինչան փեսայութեան։ Բայց ով որ այս անցքի վրայ առաւելապէս ուրախացել էր, իմացիր դու, այրի կայսերամայրը, որի ձեռքով այս

յալթող տղամարդը գնել էր որպէս կապիկ և տնւած էր գաստիարակելու այն իմաստուն վարժապետին, Խնդոս գետի մօտ։ Այժմ չափ և չափ ուրախանալով համբուրեց նա Պայվայի երեսը, նայեց դէպի երկինք և ձայն արձակեց ասելով, «Ողորմած Աստուած, այսպէս էր հաճոյ Քեզ և այսպէս ևս թոյլ տուեցիր դու որ կատարուի ամենայն բան, որ մի գուցէ օտարականներ տիրեն մեր ժողովուրդին, այլ մեր ծերութեան օրերումը ուրախութիւն պատրաստուի մեզ»։

Երբ որ Պայվայի ամուսնութիւնը թագաւորազն աղջկայ հետ մեծ փառքով կատարուեցաւ, և նրան կայսրը հանդիսապէս աթոռի յաջորդ կարգեց, և թագաւորութեան իշխանները և ժողովուրդը ընդունեցին նրան, ապա ուղարկուեցաւ նա դէպի հարաւ որ կառավարէ Բենգալիայի աշխարհը և այն մեծ զաւառները, որ դրանից դէպի այն կողմը, մինչև Չինաստանի սահմանները, տարածվում էին։ Այն տեղ բնակւում էր նա իւր ամուսնու հետ միասին մի մեծ քաղաքի մէջ Գանգէսի մօտ, որ ասում է Կալկաթա։

Այս տեղ մի անգամ որս էր գնացել Պայվայը և վազելով որսի քամակից բաժանուեցաւ իւր ընկերներից և մոլորուեցաւ խոր անտառի մէջ։ Բիշերը վրայ հասնելով, ստիպուեցաւ նա բացօթեայ լինել վեր մագլցեց մի ծառի վրայ և հանգստացաւ այն տեղ, որ ապահով լինի վայրենի գազանների երեսից։ Առաւօտը բացուած, տեսաւ մի ջուր որ շողշողում

էր, և իմացաւ որ կրկին անգամ գտնոււմ էր Գանգէսի գետաւումը։ Մի զարմանալի կերպով խաղաց նրա սիրտը, նրան թւում էր, որպէս թէ, մի ժամանակ տեսել էր այս ծառերը և մարգագետինները։ Առաջ գնալով և տեսնելով մի փոքրիկ եղէգնապատ տուն և մի կանաչ այգի նրա մօտ, ակամայ արտասուք եկան նրա աչքերը։ Բայց նա չը գիտէր թէ այս ինչ գութ է նրա սրտի մէջ և ինչ էր դրա խորհուրդը. պատճառ, նրա մանկութեան քաղցր յիշատակութիւնները վերստին նորոգուեցան. բայց չէին այնքան պայծառ նրա հոգու մէջ, այլ այնպէս էր նրան, ինչպէս սովոր է լինել մարդուն երազի մէջ։ Բայց երբ որ Պայվայը մօտեցաւ այն փոքրիկ տանը, յանկարծ նրա առաջ լուսավայրեցաւ բոլորը։ Ձայն արձակեց նա կրկին և կրկին անգամ. «Ո՛վ Պայվուցցօ, Պայվուցցօ», և ջերմ արտասուք գլորուեցան նրա թշերի վերայից. պատճառ, կրկին անգամ տեսաւ նա իւր սենեակի փոքրիկ լուսամուտը, և դեռ ևս կանաչ էր խաղողի ծառը, որի վրայ Պայվուցցօ թռչնիկը շինել էր իւր բոյնը, և տակաւին այնտեղ, այգու գրան առաջ, կանգնած էր հին արմաւենին, որի տակ մանուկը այնքան յաճախ խաղ էր արել։ Այս միջոցին մօտեցաւ նրան մի կին ձիւնափայլ սպիտակ մագերով և հիանում էր Պայվայի վրայ. սա իմացաւ իսկոյն որ այդ պառաւը իւր մայրն է, փաթաթուեցաւ նրա պարանոցին, համբուրեց նրան, շատ արտասուեց և ասաց յետոյ. «Ես

Պայվայն եմ, քո կորած որդին: Մայրը չը կամեցաւ սկզբումը հաւատար, բայց երբ որ Պայվայը պատմեց նրան իւր գլխի բոլոր դարմանալի անցքերը, ապա հաւատաց մայրը և ուրախացաւ վերստին գտնելով իւր որդին: Պառաւ կիներ առնում էր այժմ միայնակ այն տան մէջ, որովհետեւ, նրա ամուսինը երկու տարի առաջ վախճանուել էր: Այսպէս ահա, երկարատև տըրտմութիւնց յետոյ կրկին անդամ ջերմացաւ պառաւի սիրտը ուրախութեան ճառագայթներով:

Այժմ հրաժարուեցաւ Պայվայը իւր մօրից և յետ եկաւ դէպի Կալիաթա: Ասլա իւր ամուսինը առած իւր հետ, բերեց մօր մօտը, որ մխիթարէ պառաւի սիրտը: այլև Պայվայը հրամայեց չինել մի փառաւոր անարանք այն փոքրիկ տան և անտառի մօտ, ուր ինքը որպէս մանուկ խաղ էր արել, և կենում էր այն տեղ բոլոր ամառը: Ամեն ամառ գալիս էր այստեղ և խնամարկում էր իւր մայրը, որ մնաց իւր եղէպնաշէն տան մէջ մինչև իւր վերջը: Մի քանի տարուց յետոյ մեռաւ կայսրը, և Պայվայը թագաւորեց բոլոր Հնդկաստանի վրայ և կռուութեան իւր տէրութիւնը այնքան արդարապէս և կարողապէս, որ վաղուց չէր թագաւորած մի այդպիսի մեծ և բաղդաւոր կայսր:

20 n.

10/11

3917
3918
3919
3920

0008448
0008449
~~0008448~~
0008450
0008451

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0008451

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0008450

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0008449

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0008448

2013

